

Nr 5.

Ankom till riksdagens kansli den 25 april 1939 kl. 3 e. m.

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, angående utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess femte tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 299, har herr *Hammarlund* anhållit, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte snarast låta utreda det i motionen närmare angivna förslaget om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte den stödskog, som lämpligen bör tilldelas varje särskilt hemman.

Motionen.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat utlåtanden från länsstyrelsen i Kristianstads län efter hörande av kommunalfullmäktige i Örkelljunga socken, från domänstyrelsen och statens egnahemsstyrelse, varjämte utskottet fått mottaga en skrivelse i ämnet från ett antal personer i orten, huvudsakligen stiftelsens arrendatorer (se Bil. 1—4).

Yttrande.

Statens egnahemsstyrelse har i sitt utlåtande framhållit, att spørsmålet huruvida frilösning kunde ske mot stiftelseförvaltningens bestridande, borde upptagas till prövning. Utskottet vill i anledning härav erinra om att vid behandlingen i riksdagen år 1928 av fråga om friköp av fastigheter i Bohuslän, tillhöriga den Hvitfeltska stipendieinrättningen, åberopats en i ämnet på sin tid av justitiekanslersämbetet verkställd utredning, varav framginge, att friköp från testamentsstiftelsers egendom låte sig göra under vissa, därvid angivna förutsättningar (se Jordbruksutsk. utl. 1928: 69).

Utskottet.

Beträffande frågan om *lämpligheten* av åtgärder för ersättande av nuvarande system för förvaltningen av Lärkesholms egendom med ett som tager större hänsyn till arrendatorernas önsknings och bästa och därtill bättre svarar mot nutida förhållanden, vill utskottet i korthet framhålla följande synpunkter.

Enligt tillgängliga uppgifter omfattar von Reiserska stiftelsens egendom Lärkesholm i Örkelljunga socken 1,789 hektar mark, varav 863 hektar inägor, 638 hektar skog och resten impediment, mossar, vatten etc. Den under stiftelsens egen förvaltning stående skogen, som befinner sig i god hävd, skötes av skogssällskapet i Göteborg, och lämnar en årlig avkastning av omkring

17,000 kronor. Jakträtten å denna skog är på förmånliga villkor utarrenderad. Godsets övriga areal är uppdelad på 45 arrendegårdar (ursprungligen ett 60-tal) om 1.4 hektar till 30.3 hektar. Skogsarealen till arrendegårdarna växlar från praktiskt taget intet upp till 15.6 hektar. Bostäder och ekonomibyggnader hava vid inspektion visat sig ofta vara i bristfälligt skick, om än stiftelsen under senare år vidtagit fortgående reparationsarbeten å dessa. Utskottet har sig bekant, att arrendatorerna, vilkas familjer i många fall under lång tid brukat samma lägenheter, i regel önska att såvitt möjligt få för framtiden ägna sig åt skötseln av sina nuvarande hem.

Av utredningen i ärendet att döma synas vissa av arrendegårdarna icke hålla det mått i fråga om areal, som av senare tiders egnahemsutredningar och Kungl. Maj:ts framställningar till innevarande års riksdag angivits såsom minimum för ett ekonomiskt bärkraftigt självständigt jordbruk i södra Sverige och som numera anses böra omfatta en större åker- och utägoareal än tillförne. Någon under stiftelsens omedelbara förvaltning stående åkerareal finnes ej att fördela utöver vad som redan skett. Den enda utvägen att skapa större och lämpligare jordbruksenheter lärer därför vara att minska antalet gårdar genom sammanslagning. Att man vid en dylik måste framgå med försiktighet är självfallet på grund av de hänsyn, de äldre och vid sina hem fästade arrendatorsfamiljerna äro berättigade till. Varje arrendegård bör äga tillgång till husbehovsskog, d. v. s. till erforderligt bränsle och virke för reparation o. dyl. Att tilldela gårdarna större skogsareal skulle möta svårigheter av skilda slag. Redan på formella grunder lärer tilldelning av stödskog utöver husbehovet möta hinder i nuvarande lagstiftning. Den nu under stiftelsens egen förvaltning stående, av skogssällskapet i Göteborg vårdade skogen med därtill hörande jakträtt utgör därjämte stiftelsens huvudsakliga inkomstkälla. Att minska eller rent utav borttaga denna inkomstkälla genom att slå ut den på ett stort antal smärre gårdar, skulle näppeligen låta sig göra utan att radikalt förändra eller äventyra stiftelsens karaktär och torde därför ej böra ifrågasättas.

Att i vissa fall lämpligt avvägda jordbruk med utsikt att lämna sin ägare nöjaktig bärgning kunna komma till stånd vid försäljning av arrendegårdar torde äga sin riktighet. Utskottet har emellertid ej förbisett att i andra fall åter en upplåtelsereform med tryggad besittningsrätt utan försäljning kan antagas lämna större garantier för en sund ekonomi. Redan en nyare tids arrendelagstiftning innebär avsevärt större fördelar för brukarne än de hittills på stiftelsen rådande jämförelsevis ålderdomliga förhållandena. Huruvida — därest man vill tillmötesgå motionärens önskan — det ena eller det andra alternativet bör väljas, synes böra framgå av en fullständig och förutsättningslös utredning. En dylik utredning i sin tur förutsätter en genommedverkan av lantmätare och andra i fråga om ortens förhållanden sakkunniga personer tillkommen generalplan på längre sikt.

Utskottet får — under åberopande av det ovan anförda och med beaktande särskilt av det av statens egnahemsstyrelse anförda samt med vitsordande av det synnerligen behjärtansvärda syftet med motionen — hemställa,

att andra kammaren för sin del måtte i anledning av här förevarande motion nr 299 besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om en allsidig och förutsättningslös utredning om upplåtande genom försäljning eller annorledes till respektive arrendatorer av von Reiserska Stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte den husbehovsskog, som lämpligen bör tilldelas varje enskilt nybildat hemman.

Stockholm den 20 april 1939.

På utskottets vägnar:

OTTO WALLÉN.

Närvarande: herrar *Wallén*,¹ *Silfwerbrand*, *Ekdahl*, *Nilsson* i Landskrona. *Ohlsson* i Kastlösa, *Magnusson* i Tumhult,¹ *Andersson* i Mölndal, *Bäckman*, *Pettersson* i Norregård och *Fäll*.

¹ Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) *dels* av herr *Magnusson* i Tumhult, som anför:

”Undertecknad delar i princip tanken att jordbrukare i största utsträckning böra beredas möjlighet att förvärva egna jordbruk, men finner dock, att de i motionen föreslagna friköpen icke skulle kunna bliva till ekonomisk fördel för vederbörande arrendatorer. Detta på grund av den mycket svaga ekonomiska situation de skulle komma i genom att *dels* inlösa jordbruken, *dels* inlösa den tilltänkta stödjeskogen, *dels* slutligen behöva reparera och förnya det enligt uppgift svaga byggnadsbeståndet. Vidare överensstämmer det knappast med tidsenliga synpunkter på skogsskötsel att genom avstyckningar söndra ett större skogscomplex med rationell skogsvård.

Tillika bör framhållas olämpligheten av att genom friköp avhända en stiftelse fast egendom, då stora svårigheter sedan möta för tillgångarnas betryggande placering och förräntning.

4 *Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande Nr 5.*

Slutligen bör givetvis icke avliden persons testamentariska förordnanden om efterlämnad egendom frångås på grund av så bristfällig motivering som den av motionären framförda.

På grund av vad sålunda anförts får jag hemställa,

att förevarande motion nr 299 icke måtte till någon andra kammarens åtgärd förenleda.”

2) *dels ock* av herr *Bæckman*.

Bilaga 1 a.

Till Riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott.

Genom Kungl. Jordbruksdepartementets skrivelse den 10 februari 1939 har länsstyrelsen anbefallts att till utskottet avgiva yttrande över den inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motionen II: 299 angående utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog.

Såsom yttrande i ärendet vill länsstyrelsen åberopa vad direktionen för ovannämnda stiftelse uti en härvid fogad skrivelse anført och därjämte framhålla följande.

I motionen hemställas om utredning angående försäljning till respektive arrendatorer av stiftelsens arrendegårdar jämte den stödskog, som lämpligen bör tilldelas varje enskilt hemman. Motionären ifrågasätter således icke blott friköp av brukade jordområden utan även tilldelande av tillräcklig stödskog. Då möjligheterna till friköp äro begränsade genom i gällande lag givna föreskrifter, måste ett tillgodoseende av motionärens önskemål ske genom på detta område ny lagstiftning.

En försäljning skulle genom minskad avkastning av stiftelsens kapital under nuvarande förhållanden föranleda reducering av utgående pensioner, understöd och bidrag till Örkelljunga kommun. På grund härav och då den fasta egendom, varom här är fråga, donerats huvudsakligen för det ändamål, som i Kungl. brevet den 26 oktober 1791 uttrycktes med "Pensionärens bärgning", kan länsstyrelsen icke biträda motionärens förslag, som måste anses innebära ett avsteg från testamentsbestämmelserna.

Att direktionen inriktat sig på att, i den mån det varit möjligt med hänsyn till arrendeförhållandena, skapa större och ekonomiskt bärkraftiga jordbruk och förse dem med nya åbyggnader, torde vara välbetänkt och även överensstämma med allmängiltiga riktlinjer för jordbruksdrift. Länsstyrelsen har anledning att antaga, att jämväl för framtiden stiftelsens arrendeförhållanden komma att regleras med nödigt beaktande av arrendatorernas intressen.

Under åberopande av vad ovan anförts får länsstyrelsen avstyrka åtgärder i motionens syfte.

Kristianstad i landskontoret den 28 februari 1939.

A. E. Rodhe.

Allan Rietz.

Bilaga 1 b.

Utdrag ur protokoll, hållet vid sammanträde med Örkelljunga sockens kom.fullmäktige den 6 mars 1939.

Närvarande voro samtliga ledamöter med undantag för Herman Svensson i Attarp.

§ 1.

Till att justera dagens protokoll utsågos Doktor M. Ahlberg och korresp. Ragnar Paulsson.

§ 2.

Från länsstyrelsen inkommen resolution av den 2 mars 1939 jämte riksdagsmotion i andra kammaren nr 299 av herr Hammarlund angående utredning om försäljning till resp. arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog föredrogs.

Kommunalfullmäktige beslöto tillstyrka i motionen framfört förslag att till arrendatorerna försälja av dem arrenderad mark med därtill hörande nödig husbehovsskog, där så ske kan. Vad de mindre arrendatorerna beträffar vill kom.fullm. fästa uppmärksamheten på att av dem arrenderade jordbruk icke kunna göras bärkraftiga utan även efter försäljning dessa bäst lämna sig som arbetar- och hantverkaresmåbruk.

Som v. Reiserska stiftelsens Direktion genom sin skogsförvaltning på ett utmärkt sätt skött stiftelsens skogar, böra de områden, som äro utlagda till skogsbruk skyddas för styckning. Fullm. vill framhålla, att den i motionen uttalade karakteristiken av von Reiser om de honom där tillskrivna bevekelsegrunderna ej torde vara överensstämmande med den historiska uppfattningen. Fullm. vill även framhålla sin protest mot påståendet att stiftelsen utgör en broms på utvecklingen i Örkelljunga socken. Fullm. vill särskilt poängtera, att förutsättningen för deras tillstyrkan till försäljningen till arrendatorerna är, att någon minskning i den samlade skogsarealen ej får äga rum.

Mot förestående beslut reserverade sig A. Hansson, Örkelljunga, enligt närslutna bilaga a.

År och dag som ovan

D. Andersson,
Ordförande.

Justerat:

Martin Ahlberg.

Ragnar Paulsson.

Rätt utdraget betygar:

D. Andersson
Kom.fullm. Ordf.

Till Riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott.

Genom nådigt beslut den 10 februari 1939 har domänstyrelsen anbefallts avgiva yttrande över den inom riksdagen väckta motionen II: 299 angående utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. Styrelsen får med anledning härav anföra följande.

von Reiserska stiftelsens egendom 5 mantal kronoskatte Lärkesholm är belägen i Örkelljunga socken av Kristianstads län. Enligt gällande skogshushållningsplan, fastställd år 1928, omfattar egendomen 1,789.70 hektar, fördelade på följande sätt.

åker	259.86 ha	
tomt	15.88 „	
äng och betesmark m. m.	<u>587.29 „</u>	863.03 hektar
skogsmark		637.78 „
impediment		288.89 „
		Summa 1,789.70 hektar

Hushållningsplanen redovisar ett virkesförråd å skogsmark av 77,191 kubikmeter, motsvarande 121 kubikmeter per hektar skogsmark. Därförutom finnes å impediment och inägor ett virkesförråd om 24,474 kubikmeter.

Egendomens inägoområden voro vid tiden för planens upprättande utarrenderade till ett 60-tal arrendatorer; enligt motionen är arrendatorernas antal för närvarande 45. Arrendetiden är för flertalet 20 år, räknat från den 14 mars 1926. Skogens skötsel handhaves för närvarande av Skogsällskapet i Göteborg.

Styrelsen har funnit angeläget fullständiga vad i motionen anförts beträffande dispositionen av stiftelsens tillgångar. Enligt "Testamente och Reglemente för von Reiserska stiftelsen Lärkesholm", utgivet av kontraktsprosten H. B. Hammar, bildades stiftelsen genom testamentariska förordnanden den 10 november 1780 och den 28 mars 1782, av den år 1782 avlidne titularlandshövdingen Anders von Reiser. Stiftelsen erhöll vid dennes död större delen av hans inom landet befintliga kvarlåtenskap, utgörande dels säterierna Lärkesholm och Lärka med underlydande gårdar och lägenheter i Örkelljunga socken dels även kontanta tillgångar. Genom beslut den 26 oktober 1791 fastställde Kungl. Maj:t vissa ändringar i bestämmelserna angående användningen av von Reisers kvarlåtenskap. Vissa ytterligare ändringar i bestämmelserna fastställdes åren 1860 och 1873. Sedan stiftelsens direktion hos Kungl. Maj:t gjort framställning om vissa ändringar i reglementet fastställdes genom nådigt beslut den 31 mars 1926 nu gällande reglemente, varur hämtas följande.

Stiftelsen består av två avdelningar, Reiserska pensions- och skolfonden samt Reiserska fideikommisset.

Reiserska pensions- och skolfondens tillgångar utgöras av säterierna Lärkesholm och Lärka med underlydande gårdar och lägenheter ävensom särskilda fonder, vilka enligt bokslut den 31 december 1925 uppgingo till 288,959 kronor 74 öre. Sedan från fondens årliga avkastning avdragits om-

kostnader för godsets och skogens skötsel med mera samt 1/20 lagts till kapitalet disponeras återstoden sålunda:

1. Till Örkelljunga församlings barnavårdsnämnd överlämnas årligen ett belopp av 500 kronor till underhåll och skolgång åt fattiga, fader- och moderlösa barn.

2. Till Örkelljunga församlings skolråd överlämnas årligen ett belopp av 1,500 kronor till anordnande av praktiska yrkesutbildningskurser med mera.

3. Därefter återstående del av avkastningen uppdelas i två delar, den ena utgörande 5/8 och den andra 3/8. Av den förstnämnda delen utdelas gåvor å tillhopa högst 100 kronor till fattiga inom församlingen, företrädesvis å Lärkesholm och Lärka; återstoden användes till pensioner åt tjugo fattiga, ogifta personer, varav i regel tio av adligt stånd; den andra delen utgår till Örkelljunga församling, som bidrag till kommunala mellanskolan i Örkelljunga.

Reiserska fideikommisset utgöres av fonderade medel, vilka den 31 december 1925 uppgingo till 40,393 kronor 17 öre. Avkastningen av dessa disponeras så att sedan ett mindre belopp fonderats, återstoden utdelas som brudgåvor till 20 fattiga flickor, eventuellt som stipendier till studerande vid Lunds universitet.

Av totala årliga avkastningen från stiftelsens olika avdelningar utgör inkomsten från skogen en avsevärd del. Enligt hushållningsplanen är den årliga virkesavkastningen 2,620 kubikmeter, vilket torde representera ett årligt nettovärde av omkring 17,000 kronor. Detta värde torde sannolikt icke oväsentligt överstiga ränteavkastningen av de två nämnda kapitalfonderna, vilka jämte virkesavkastningen torde utgöra stiftelsens helt övervägande inkomster.

I motionen har anförts, att, då det inte funnes en enda rimlig anledning kvar att behålla Lärkesholm för sitt ändamål, kunde godset utan vidare försäljas till dess arrendatorer och kapitalet överföras till von Reiserska fideikommisskapitalet, vilket sedermera kunde svara för de utfästelser, som gjorts till Örkelljunga skolmyndigheter med flera.

För närvarande synes till varje brukningsdel disponeras omkring 5.5 hektar åker. Enligt vad 1936 års egnahemsutredning i sitt den 20 oktober 1938 avgivna betänkande uttalat, torde jordbruksjorden å ett familj jordbruk inom södra Sverige böra uppgå till 13 å 15 hektar. Med jordbruksjord förstås därvid åker samt efter skördeavkastningen i jämförelse med åkern på samma brukningsdel reducerad äng och betesmark. Med beräkning att i genomsnitt 10 hektar åker vore lämpligt per brukningsdel skulle å egendomen, som har en total åkerareal av omkring 260 hektar, kunna bildas 26 bärkraftiga jordbruk, vilka, därest egendomen styckades, skulle i genomsnitt erhålla omkring 25 hektar skogsmark, alldenstund arrendelägenheterna ligga så spridda över hela egendomen att det knappast torde kunna undvikas att hela skogsarealen bleve fördelad på de olika styckningslotterna.

Det kapital, som skulle erhållas genom försäljning till arrendatorerna av den i smärre enheter styckade egendomen, torde emellertid icke på långt när kunna beräknas uppgå till det kapitalvärde, som skogens avkastning representerar särskilt med hänsyn till de framtidsvärden, som finnas inom yngre åldersklasser, vilka inom skogen förefinnas i stor omfattning. En dylik åtgärd skulle sålunda medföra, att de understöd till olika personer och institutioner, som enligt gällande reglemente för stiftelsen föreskrivits, skulle avsevärt reduceras.

Såsom av motionen framgår har motionären icke förbisett möjligheten till minskad avkastning, ehuru han torde förknippat denna med svårigheten att erhålla tillfredsställande ränteinkomst av det ökade fideikommisskapitalet. Han anser dock, att enär byggnadsbeståndet å arrendegårdarna till stor del är av otidsenlig beskaffenhet, skulle en omfattande modernisering erfordras, varför avkastningen från stiftelsen under alla förhållanden skulle komma att minskas. Ett iståndsättande av samtliga 45 brukningsdelar så som motionären synes räkna med, torde dock, enligt styrelsens mening, vara en föga ädamsälsenlig åtgärd och som nämnts icke vara i överensstämmelse med de strävanden, som nu göra sig gällande på jordbrukets område, vilka i stället gå ut på att sammanföra mindre brukningsdelar till större bärkraftiga enheter.

För att i möjligaste mån bibehålla stiftelsens avkastning vid nuvarande nivå, så att testamentets föreskrifter på bästa sätt kunna tillgodoses samtidigt med en sanering av egendomens jordbruk, synes arrendeformen fortfarande böra bibehållas, varvid dock brukningsdelarna, på sätt av styrelsen ifrågasatts, successivt böra sammanföras till större, bärkraftiga enheter. Den nuvarande direktionen synes också enligt motionären planlagt sina dispositioner efter nu nämnda linjer.

Med stöd av vad ovan anförts får domänstyrelsen avstyrka i motionen framfört förslag om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Låreksholm arrendegårdar jämte den stödskog som lämpligen bör tilldelas varje enskilt hemman.

Stockholm den 28 februari 1939.

Kungl. domänstyrelsen

G. Kuylenstjerna.

/ Folke Carlbom.

Bilaga 3.

Till Riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott.

Genom ämbetsskrivelse den 10 februari 1939 har egnahemsstyrelsen anbefallts att avgiva och före den 1 mars 1939 till riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott överlämna yttrande över den inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motionen II: 299 angående utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog.

I anledning härav får egnahemsstyrelsen anföra följande.

Styrelsen har tidigare haft anledning att i viss mån befatta sig med ifrågasvarande arrendatorer å Lärkesholm. På grund av gjorda ansökningar om bostadsförbättringsbidrag lät styrelsen under 1936 genom ledamoten E. B. Andersson undersöka bostäderna å åtta arrendeställen därstädes. Besiktningssinstrumentet bilägges i avskrift.

Med den kännedom styrelsen har om förhållandena å Lärkesholm vill styrelsen tillstyrka den begärda utredningen. Därvid har särskilt uppmärksamhetsammats det till synes trängande behovet att sätta åbyggnaderna å arrende-

gårdarna i stånd ävensom önskemålet att tilldela hemmanen erforderlig skog. Undersökas bör sålunda, huruvida i samband med frilösningen finansiering kan ske av byggnadernas iståndsättande samt om tilldelning av tillräcklig skog kan ställas i utsikt. Beaktas bör givetvis även frågan, om sanering av arrendeställena genom sammanslagning av fastigheter kan komma till stånd, i syfte att bärkraftiga jordbruk erhållas. Huruvida frilösning kan ske gent emot stiftelseförvaltningens bestridande, synes jämväl böra upptagas till prövning.

Tryckt exemplar av "Testamente och Reglemente för von Reiserska stiftelsen Lärkesholm" bilägges.

Detta ärende har handlagts av egnahemsstyrelsen i plenum.

Stockholm den 3 mars 1939.

O. Agerberg.

/ E. Bring.

Bilaga 4.

Till andra kammarens femte tillfälliga utskott.

Undertecknade arrendatorer å Lärkesholm hemställa härmed till Utskottet att tillstyrka utredningen angående *friköp av våra arrenden* under förutsättning att friköpen tilldelas *husbehovsskog* under sådana former, att Stiftelsens samlade skogsområde i huvudsak lämnas kvar till sin nuvarande omfattning.

Vi äro alla intresserade jordbrukare och anse, att vårt bästa genom friköpen skulle komma att tillgodoses och vår ekonomiska styrka ökas. Detta utan men för Stiftelsen.

Vi ha väl nu låga arrendeavgifter, men vi ha fått klara besked om att de vid nästa arrendeskifte, år 1946, skola komma att ökas till mer än det dubbla. — I större utsträckning skulle med största förmodan våra barn stanna kvar i modernäringen och hemmet, då de skulle få arbete på egen torva.

Att vår önskan om friköp ej är tillfällig eller en produkt av någon agitation visas otvetydigt av det faktum, att de äldre av oss redan för ett par årtionden sedan voro med om en liknande begäran.

Lärkesholm den 6/4 1939.

37 namnunderskrifter.